

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv.
Psychology. № 1(17), pp. 47-55 (2023)
УДК 159.923.2
DOI: [https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.1\(17\).7](https://doi.org/10.17721/BPSY.2023.1(17).7)

ISSN 2518-1378
© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University", 2023

Олена ОВЧАРЕНКО, асп.
ORCID ID: 0000-0002-8589-1353
e-mail: eovcharenko78@gmail.com

Відкритий міжнародний університет розвитку людини "УКРАЇНА", Київ, Україна

ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ СТУДЕНТІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА БЕЗ ІНВАЛІДНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вступ. Формування життєстійкості у студентів з інвалідністю та без інвалідності в умовах війни є дуже актуальним у зв'язку з тим, що в умовах війни студенти стикаються із випробуваннями, які їм треба долати або адаптуватися до них, адаптуватися до жорстких умов життя, зберігаючи при цьому психічне та фізичне здоров'я за рахунок наявних ресурсів, яких у часи кризи не вистачає.

Метою дослідження є теоретично та емпірично дослідити особливості життєстійкості студентів з та без інвалідності в умовах війни.

Методи. Було проведено емпіричне дослідження життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності з використанням тесту життєстійкості, який є адаптацією опитувальника Hardiness Survey, розробленого американським психологом Сальваторе Мадді. Вибірку становили відповіді 60 студентів Відкритого міжнародного університету розвитку людини "УКРАЇНА".

За результатами дослідження розкрито, що значення показників складників життєстійкості (порівняно з нормативними показниками) у студентів з інвалідністю та без інвалідності в межах норми і мають середній рівень.

Також 50 % студентів з інвалідністю мають низький рівень життєстійкості порівняно зі студентами без інвалідності, які мають 36,4 %. У студентів без інвалідності переважає середній рівень життєстійкості, що становить 40,9 %.

Висновки. Виявлено, що війна в Україні впливає на зниження показника життєстійкості. Студенти не відчують безпеку, повітряні тривоги суттєво впливають на навчальний процес, який або зупиняється або продовжується в умовах тривожного стану. Тому студенти не можуть контролювати свої вчинки та не вірять в свої сили. Аргументовано, що студентам з інвалідністю весь час перебувають у стані боротьби, їм весь час потрібно адаптуватися до тих чи інших умов та долати життєві труднощі. З'ясовано, що на студентів без інвалідності впливає підвищена відповідальність за близьких і те, що деяким студентам довелося піти працювати та підтримувати родину, також студенти чоловічої статі належать до категорії можливих мобілізованих, що є тригером до зниження цих показників. Проте за показниками життєстійкості та її складників студенти з інвалідністю майже не відрізняються від студентів без інвалідності.

Водночас зазначено, що для зниження напруження, стресу та виснаження студентської молоді в умовах війни необхідно посилити психологічну підтримку, яка має бути реалізована в закладі вищої освіти для створення безпечних, комфортних умов навчання. Психологічне та фізичне здоров'я студентів є значним чинником успішної самореалізації.

Ключові слова: війна, життєстійкість, повномасштабна війна в Україні, студенти, студенти з інвалідністю, стрес.

Вступ. Актуальність теми. Війна є головним чинником стресу в мешканців України на сьогодні. Людина свідомо того, що в умовах війни вона стикається із випробуваннями, які їй треба здолати або адаптуватися до них, адаптуватися до жорстких умов життя, зберігаючи при цьому психічне та фізичне здоров'я за рахунок наявних ресурсів, яких у часи кризи не вистачає. Люди по-різному реагують на зміни – хтось скований, а хтось навпаки розкутий, і це все залежить від наявності тої внутрішньої сили та стимулів, які має людина. Кризові та травматичні ситуації дають зрозуміти, які здібності допомагають людині подолати життєву ситуацію, а яких, навпаки, недостатньо. Адже боротися зі стресом не потрібно, а потрібно розвивати ресурси, такі як можливість людини до розвитку за рахунок життєстійкості та резильєнтності, щоб в майбутньому бути суб'єктом власного життя. Життєстійкість – це і є той внутрішній ресурс, що забезпечує збереження фізичного та психічного здоров'я людини, надає життю сенсу та дозволяє людині долати стрес, тривогу та кризу. Людина стає стійкішою кожен раз, коли обирає резильєнтну відповідь: зводиться на ноги, коли вона падає; творити життя з надією попри важкі випробування; бути мужнім, незважаючи на страх. Тобто життєстійкість – це те, що дає людині вижити в кризових життєвих ситуаціях та впливає на те, як люди реагують на стрес і як вони змінюють свою поведінку. Життєстійкість розвивається та формується протягом усього життя, спочатку під впливом батьків, а потім соціального оточення. У юнацькому віці на формування життєстійкості впливає соціально-

економічний фактор, самостійність, отримання освіти, виникнення партнерських відносин. Особливого значення набуває вплив війни на формування життєстійкості, коли психіка в молодих людей дуже чутлива. Тому вивчення формування компонентів життєстійкості особистості та вплив війни на розвиток стресостійкості та життєстійкості студентів є актуальною темою в часи становлення молоді в умовах війни.

Метою дослідження є теоретично та емпірично з'ясувати особливості життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності в умовах війни.

Було проведено емпіричне дослідження життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності з використанням тесту життєстійкості, який є адаптацією опитувальника Hardiness Survey, розробленого американським психологом Сальваторе Мадді. Вибірку становили відповіді 60 студентів Відкритого міжнародного університету розвитку людини "УКРАЇНА".

Огляд літератури. Термін "життєстійкість" було вперше введено Кобасою у 1979 році як здатність до опору в складних ситуаціях. Мадді як один із основоположників феномену життєстійкості в роботах описує життєстійкість, яка складається із трьох комбінацій: залученість – відчуття причетності до життя; контроль – визначення результатів шляхом контролю або впливу; прийняття ризику – зміни, які приведуть до подальшого розвитку. Усі ці компоненти є основою для зростання людини, забезпечують її сміливість та мотивацію, допомагають долати стрес та в ідеалі має бути баланс цих комбінацій (Maddi, 2004, 2006).

© Овчаренко Олена, 2023

Але в умовах війни цей баланс може бути порушено і при цьому людині не вистачає мотивації та ресурсів. Навіть люди з високим рівнем життєстійкості до війни, які прагнули впливати на результати життєвих подій, брали активну участь у них і намагались чогось у них навчитися, у період війни не можуть уже впливати на результати свого життя, не можуть контролювати свої вчинки та мати внутрішній контроль над різними ситуаціями в житті, що занижує показник життєстійкості в цих умовах. Людина втрачає інтерес до життя, вона не отримує задоволення від навколишнього світу, від того, чим вона займається. Життєстійкість впливає як на фізичне, так і на психічне здоров'я особистості.

У дослідженнях взаємозв'язку життєстійкості та часової перспективи у студентів життєстійкість описується як риса особистості, маючи яку, особи прагнуть прогресу, розвитку та зацікавлені у вирішенні нових конфліктів (Haghighatgoo, 2011). Часова перспектива стосується того, як людина бачить своє минуле, теперішнє та майбутнє. Цей конструкт є неусвідомленою когнітивною структурою, яку людина реалізує під час прийняття рішень щодо короткострокових або довгострокових цілей і дій, і включає минуле (позитивне чи негативне), теперішнє (гедоністичне чи фаталістичне) і перспективу майбутнього часу. Підвищуючи життєстійкість, можна уникнути негативного сьогодення. Негативне минуле може допомогти життєстійкості видалити небажані минулі спогади та конструкції бажаного теперішнього та майбутнього, тому життєстійкість є чинником усунення поганого минулого. Можна сказати, що іноді люди використовують позитивні механізми, такі як контроль і залученість, щоб приховати негативні аспекти часової перспективи і не наражати на небезпеку своє психічне здоров'я (Haghighatgoo, Besharat, Zebardast, 2011).

Очевидним є те, що від впливу війни страждає кожна людина, особливої шкоди вона завдає студентам, а особливо тим студентам, навчальні заклади яких було зруйновано. Деякі студенти на початок навчального року не могли продовжувати навчання через відсутність підключення до Інтернету (79 %), погіршення безпечної ситуації в місцях навчання (46 %), відсутність технічних засобів для онлайн-викладання та навчання (39 %), а також те, що студенти не можуть продовжувати навчання через потребу заробітку (28 %) (Оцінювання потреб вищої освіти України, 2023).

У зв'язку з цим важливим є підвищення життєстійкості та стресостійкості студентів. Студенти, які отримують достатню соціальну підтримку, мають хороші внутрішні особистісні та міжособистісні стосунки та кращий психологічний стан.

Деякі дослідження показали, що студенти потребують навчання життєстійкості, щоб вижити в стресовому середовищі в процесі навчання. Академічний стрес є результатом поєднання високих академічних вимог із низькою індивідуальною адаптивністю, соціальною підтримкою як формою піклування (Oktavia, Urbayatun, & Mujidin, 2019).

Але, крім академічної навчальної програми, існує необхідність розвивати соціальні навички та риси життєстійкості серед студентів, що може бути корисним для зміцнення психологічного благополуччя. Соціальна підтримка та життєстійкість важливі предиктори психологічного благополуччя та позитивно впливають на автономію, цілі у житті, опанування навколишнім середовищем, особистісним зростанням та самосприйняттям студентів (Rubina Anjum, 2022).

Дослідники вказують на те, що поведінка та зусилля студентів, які спрямовані на особисту мету, модифікуються та коригуються таким чином, щоб можна було досягти бажаного результату (відсторонення студентів від стресора і зосередження своїх зусиль, щоб протистояти ситуації). Коригувальна діяльність студентів застосовується різними способами: використання стратегій (пошук допомоги), модифікація інтенсивності стресора (контроль допомоги діяльності, яка забезпечує емоційний спокій), прийняття наявної ситуації, вибір студентами певних видів діяльності (прийняття студентами стратегії навчання, які сприяють їхньому навчанню) (Kamtsios, & Karagiannopoulou, 2012).

Але військові дії позначаються на всьому населенні, збільшується кількість людей з інвалідністю навіть після війни у зв'язку з нерозірваними мінами та снарядами. Згідно з дослідженням "Вплив бомбардувань ВПС США протягом 1965–1975 рр. на стан інвалідності осіб у В'єтнамі у 2009 р." (Groce, Nora and Mitra, 2015), виявився позитивний і статистично значущий вплив бомбардування часів війни на рівень інвалідності серед осіб, які народилися після війни через постійний вплив боеприпасів, що не розірвались, тобто понад тридцять років після закінчення війни (Groce, and Mitra, and Mont, and Nguyen, and Palmer, 2015). Тому також дуже важливо розглядати вплив війни на студентів з інвалідністю.

Деякі дослідники зробили висновки, що академічне благополуччя студентів з інвалідністю може бути досягнуто завдяки ролі життєстійкості і соціальної підтримки, які отримані від родини, друзів і викладачів. Крім того, соціальний супровід батьків, друзів і викладачів забезпечує досягнення, які призводять до позитивного благополуччя в навчанні. Життєстійкість та соціальна підтримка впливають на академічне благополуччя студентів з інвалідністю та досягнення академічного благополуччя, яке відчувають студенти з інвалідністю дає нове розуміння того, що самообмеження не є перешкодою для формування Я-концепції, формування власної стратегії подолання проблем онлайн-навчання, та підвищення продуктивності кожного навчального процесу (Huwaee, Saija, & Dese, 2022).

Досліджуючи спортсменів інвалідів та ветеранів, учені акцентували увагу на тому, що сприйняття стресу, психологічна життєстійкість у спортсменів-ветеранів та інвалідів краще ніж у не спортсменів. Заняття спортом ветеранів і інвалідів в однорідній групі підвищує рівень взаємодії між людьми в активному середовищі, підвищує життєвий тонус, щастя, самооцінку та позитив. Психологічна життєстійкість пов'язана з психічним здоров'ям, як джерело внутрішнього опору, зменшує стрес і запобігає фізичним та психічним розладам (Samadi, Moradi, Karimi, 2022).

Ще в одному дослідженні спортсменів з обмеженими можливостями показано, що фізичні вправи є способом підвищення стійкості і самоефективності. Спортсмени з обмеженими можливостями мають більшу стійкість, ніж не спортсмени (Dirmanchi, Khanjani, 2019). Тому, як бачимо, зайняття спортом є одним із фізичних показників підвищення життєстійкості особистості.

Це дослідження є важливим для розуміння того, чи впливає воєнний стан на показник життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності.

Методологія. Під час емпіричного дослідження нами було використано тест життєстійкості, який є адаптацією опитувальника Hardiness Survey, розробленого американським психологом Сальваторе Мадді.

В опитування також входили анкетні дані. У вибірці входили відповіді 60 студентів Відкритого міжнародного університету розвитку людини "УКРАЇНА". Опитування проводилось онлайн. Участь у дослідженні та заповнення анкет було добровільним та анонімним. У нашому дослідженні ми досліджували вплив компонентів життєстійкості на студентів з інвалідністю та без інвалідності.

Анкета складалася із даних щодо: навчання онлайн / офлайн / змішане, наявність інвалідності, групи інвалідності, місце перебування на момент заповнення анкети. У зв'язку з відносно невеликими розмірами вибірки, розглядаємо це дослідження як таке, що має пілотажний характер.

Головною метою цього дослідження було дослідити вплив повномасштабної війни в Україні на показники життєстійкості студентів.

Результати дослідження. З початком війни суттєво виріс запит на дослідження психологічних показників особистості, наявність ресурсів та методи боротьби зі стресом. Війна, відключення світла, повітряні тривоги, внутрішнє переміщення – усе це вносить свої корективи в організацію освітнього процесу. Забезпечувати якісний результат навчання є ключовою функцією не тільки закладів вищої освіти, а й самих студентів.

В анкетних даних на запитання "Як проходить навчання онлайн / офлайн / змішане?" було отримано результати: онлайн – 73,3 %; офлайн – 6,7 %; змішане – 20 %. Серед респондентів – 73,3 % осіб без інвалідності та 26,7 % з інвалідністю. За групою інвалідності було поділено на: 1 групу – 16,7 %; 2 групу – 8,3 % та 3 групу – 6,7 %. Майже вся частина респондентів на момент заповнення даних була на території України – 83,3 %, в інших країнах – 16,7 %.

Для оцінювання життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності ми використали тест життєстійкості, який є адаптацією опитувальника Hardiness Survey, розробленого американським психологом Сальваторе Мадді.

Учасникам пропонується відповісти на 45 тверджень, даючи відповідь: "ні", "швидше ні", "так", "швидше так". Для підрахунку балів відповідей на прямі пункти відповідають бали від 0 до 3 ("ні" – 0 балів, "швидше" – 1 бал, "швидше так" – 2 бали, "так" – 3 бали), відповідям на зворотні пункти присвоюють бали від 3 до 0 ("ні" – 3 бали, "так" – 0 балів). Підсумовується загальний бал життєстійкості та показники для кожної із трьох субшкал. Прямі та зворотні пункти для кожної шкали наведені в табл. 1.

Середні і стандартні відхилення загального показника і шкал Тесту життєстійкості представлені в табл. 2.

Таблиця 1

Прямі та зворотні пункти для кожної шкали

	Прямі пункти	Зворотні пункти
Залученість	4, 12, 22, 23, 24, 29, 41	2, 3, 10, 11, 14, 28, 32, 37, 38, 40, 42
Контроль	9, 15, 17, 21, 25, 44	1, 5, 6, 8, 16, 20, 27, 31, 35, 39, 43
Прийняття ризику	34, 45	7, 13, 18, 19, 26, 30, 33, 36

Таблиця 2

Середні та стандартні відхилення загального показника і шкал Тесту життєстійкості

Норми	Життєстійкість	Залученість	Контроль	Прийняття ризику
Середнє	80,72	37,64	29,17	13,91
Стандартне відхилення	18,53	8,08	8,43	4,39

Значення за шкалами, що відповідають середньому показнику і вищому за середній свідчать про вираженість вимірюваних показників.

За результатами визначається компонент:

- залученість (Commitment). Готовність докладати зусилля та йти на особисті жертви для досягнення академічних успіхів, вимоги щодо окремих курсів, викладачів або особистих інтересів, навіть якщо обставини викликають стрес, тобто те, як студенти сприймають академічне навчання, який отримують досвід для особистого розвитку та активно долають академічні виклики. Люди з високим показником залученості легше втягуються у роботу, роблять усе від душі і долають легко будь-які стресові ситуації. Навпаки, люди зі зниженим показником залученості будуть відчувати себе "поза" життям.

- контроль (Control). Контроль визначається як переконання студентів у тому, що вони можуть визначити свої навчальні цілі та досягти бажаних результатів за допомогою особистих зусиль з ефективною саморегуляцією, стикаючись з академічним стресом. Студенти з низьким рівнем контролю не вірять, що вони здатні досягти успіху

в навчанні завдяки особистим зусиллям, навіть незважаючи на академічний стрес і розчарування.

- прийняття ризику / виклик (Challenge). Визначається, як студенти сприймають важке академічне навчання, отримують досвід та активно шукають академічні виклики. Людина, яка сильна за цим компонентом, розглядає стреси та виклики як нормальну частину життя та як шанс для особистісного зростання. Цей компонент є унікальним з усіх трьох компонентів життєстійкості.

У табл. 3 та на рис. 1. у вигляді діаграми наведено статистику результатів дослідження середніх значень показників життєстійкості **студентів з інвалідністю**.

Відповідно до отриманих результатів можемо сказати, що значення показників життєстійкості у **студентів з інвалідністю** в межах норми і перебувають на середньому рівні порівняно з нормативними показниками.

У табл. 4 та на рис. 2. у вигляді діаграми наведено статистику результатів дослідження середніх значень показників життєстійкості **студентів без інвалідності**.

Таблиця 3

Середні значення показників життєстійкості студентів з інвалідністю

	Середнє значення	Медіана	Ст. відхилення
Життєстійкість	75,87	75,00	23,10
Залученість	34,43	33,00	11,20
Контроль	27,00	26,00	9,47
Виклик / прийняття ризику	14,43	15,00	4,70

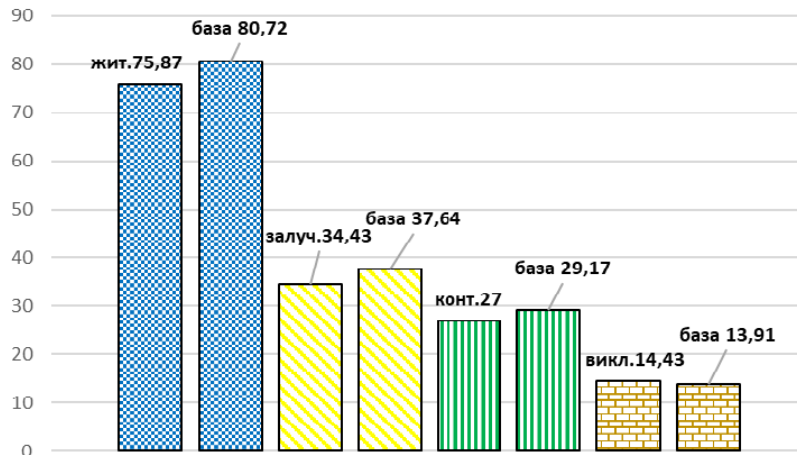

Рис. 1. Діаграма за шкалами середніх значень показників життестійкості студентів з інвалідністю порівняно із загальними показниками

Таблиця 4

Середні значення показників життестійкості студентів без інвалідності

	Середнє значення	Медіана	Ст. відхилення
Життестійкість	71,79	75	20,50
Залученість	30,54	31	10,00
Контроль	26,29	27	8,80
Виклик / прийняття ризику	14,95	15	4,50

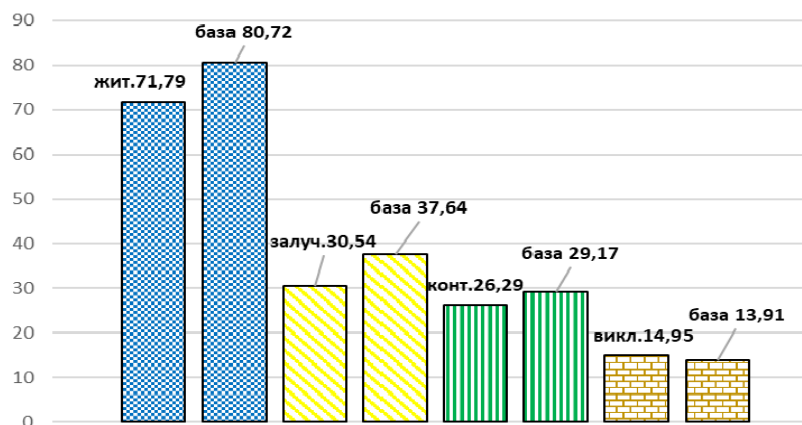

Рис. 2. Діаграма за шкалами середніх значень показників життестійкості студентів без інвалідності порівняно із загальними показниками

Відповідно до отриманих результатів можемо сказати, що значення показників життестійкості (порівняно з нормативними показниками) у **студентів без інвалідності** також у межах норми і перебувають на середньому рівні, але показники трохи занижені порівняно з показниками студентів з інвалідністю, що може також говорити про вплив воєнних дій на студентів, а також можемо припустити про вплив підвищеної відповідальності студентів без інвалідності на зовнішнє та внутрішнє навколишнє середовище. Можливо, деяким студентам довелося піти працювати, підтримувати родину тощо.

На рис. 3. у вигляді діаграми наведено статистику підсумкових результатів дослідження середніх значень показників життестійкості **студентів з та без інвалідності**.

Для визначення, який рівень життестійкості мають студенти, нами було поділено життестійкість на 3 рівні (низький, середній та високий) та визначено, який відсоток учасників якому рівню відповідає.

Низький рівень – у межах середніх показників 18–66.

Середній – у межах середніх показників 67–86.

Високий – у межах середніх показників 87–117.

У табл. 5 наведено статистику підсумкових результатів дослідження рівнів життестійкості **студентів з інвалідністю**.

Із таблиці маємо те, що 50 % **студентів з інвалідністю** перебувають у межах низького рівня життестійкості, по 25 % середній та високий рівні відповідно. Коливання між низьким та середнім і високим суттєві.

Студенти з інвалідністю з низьким рівнем життестійкості можуть мати погане самопочуття, настрій, мають знижені показники фізичного та психологічного здоров'я, пасивність, безпорадність, вони не готові активно діяти в ситуації стресу, долати труднощі. Ми можемо говорити про те, що студенти з інвалідністю деякою мірою відчують себе "поза" життям, не зовсім вірять у свої сили та в те, що вони можуть досягти, не зовсім можуть контролювати свої вчинки та мати внутрішній контроль над різними ситуаціями в житті та не отримують задоволення від навколишнього світу.

Усе це може бути причиною впливу військових дій на території України, тому що на момент заповнення тесту більшість студентів були в Україні, де весь час

лунають повітряні тривоги та чути вибухи, що є значним показником додаткового стресового навантаження на студентів.

У табл. 6 наведено статистику підсумкових результатів дослідження рівнів життєстійкості **студентів без інвалідності**.

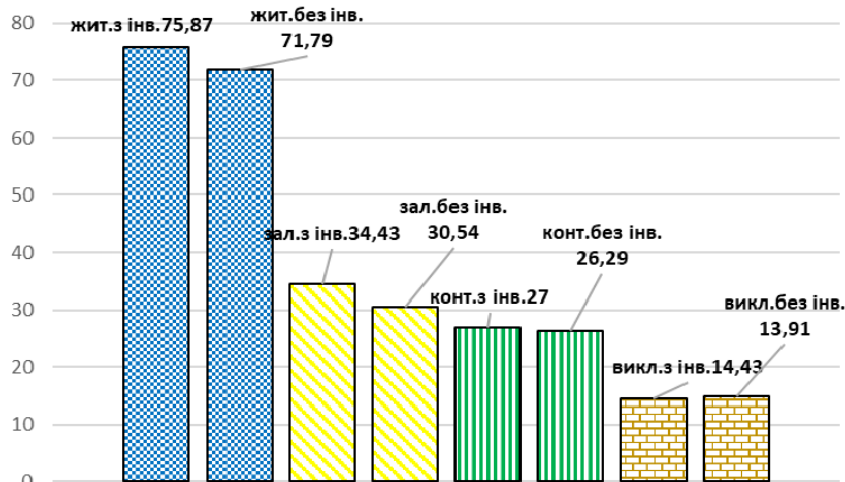

Рис. 3. Діаграма статистичних підсумкових результатів дослідження середніх значень показників життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності

Таблиця 5

Рівні життєстійкості студентів з інвалідністю

Рівні життєстійкості	%	Середнє значення	Ст. відхилення
Низький рівень	50 %	57,25	5,57
Середній рівень	25 %	82,25	5,00
Високий рівень	25 %	106,75	8,73

Таблиця 6

Рівні життєстійкості студентів без інвалідності

Рівні життєстійкості	%	Середнє значення	Ст. відхилення
Низький рівень	36,4 %	50,62	12,72
Середній рівень	40,9 %	77,05	5,50
Високий рівень	22,7 %	96,20	9,69

Із вищевказаних даних 36,4 % **студентів без інвалідності** перебувають у межах низького рівня життєстійкості. Відповідно 40,9 % середній рівень та 22,7 – високий. Коливання між низьким та середнім і високим несуттєві.

Середній рівень життєстійкості, який згідно з отриманими даними є переважно у **студентів без інвалідності**, означає, що ці студенти мають достатньо

особистісного ресурсу для подолання певних життєвих проблем, труднощів і стресових ситуацій. Вони намагаються знаходити шляхи розв'язання проблем і контролювати ситуації.

На рис. 4. наведено діаграму статистичних підсумкових результатів дослідження рівнів життєстійкості **студентів з інвалідністю та без інвалідності**.

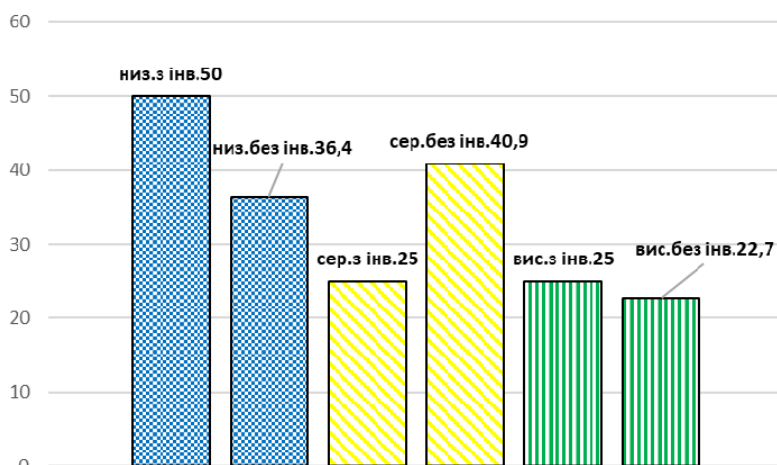

Рис. 4. Діаграма підсумкових результатів дослідження рівнів життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності

Виявляється, що більший відсоток опитуваних мають низький рівень життєстійкості, а це може означати, що ці

студенти більше піддаються тривожності, у них більше виражене внутрішнє напруження у стресових ситуаціях,

вони не отримують задоволення від життя, тобто ці студенти не готові діяти в стресовій ситуації та долати труднощі.

Ми можемо сказати, що війна в Україні впливає на зниження показника життєстійкості. Студенти не відчують безпеку, повітряні тривоги суттєво впливають на навчальний процес, який або зупиняється, або продовжується в умовах тривожного стану, коли всі вже думки про те, чи причина тривоги – тренувальний зліт літака

на ворожій території, чи це запуск ракет. Тому студенти не можуть контролювати свої вчинки та мати внутрішній контроль, не вірять у свої сили.

Ми вирішили порівняти структурні компоненти життєстійкості з рівнем життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності.

Результати аналізу наведено в табл. 7. та табл. 8. та відповідно в діаграмах на рис 5 та 6.

Таблиця 7

Структурні компоненти життєстійкості порівняно з рівнем життєстійкості студентів з інвалідністю

	Рівень	%	Складові компоненти	Середнє значення	Ст. відхилення
Життєстійкість	Низький рівень	50 %	залученість	25,13	5,11
			контроль	21,00	4,81
			виклик	11,12	3,94
	Середній рівень	25 %	залученість	39,00	5,35
			контроль	26,25	8,88
			виклик	17,00	5,48
	Високий рівень	25 %	залученість	48,50	7,14
			контроль	39,75	1,7
			виклик	18,50	2,64

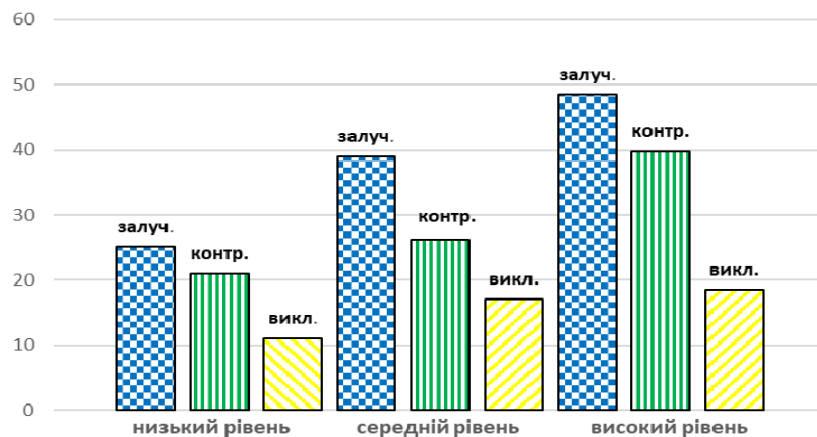

Рис. 5. Діаграма структурних компонентів життєстійкості порівняно з рівнем життєстійкості студентів з інвалідністю

Таблиця 8

Структурні компоненти життєстійкості порівняно з рівнем життєстійкості студентів без інвалідності

	Рівень	%	Складові компоненти	Середнє значення	Ст. відхилення
Життєстійкість	Низький рівень	36,4 %	залученість	21,75	6,05
			контроль	17,94	6,45
			виклик	10,94	3,47
	Середній рівень	40,9 %	залученість	32,06	4,32
			контроль	28,83	4,90
			виклик	16,17	2,00
	Високий рівень	22,7 %	залученість	41,90	6,20
			контроль	35,10	4,30
			виклик	19,20	3,19

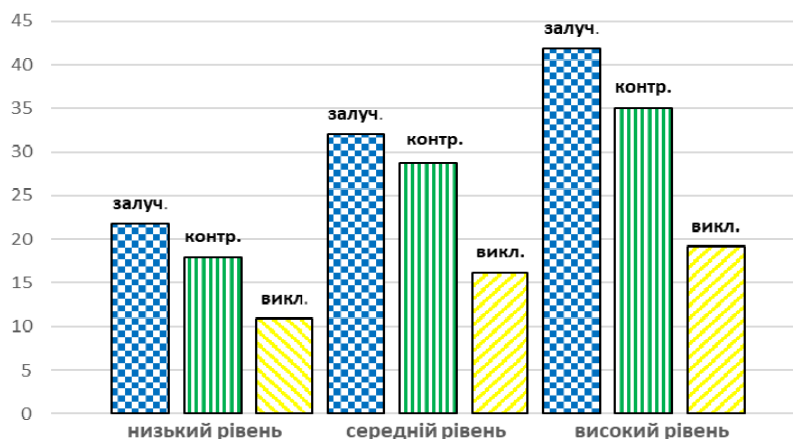

Рис. 6. Діаграма структурних компонентів життєстійкості порівняно з рівнем життєстійкості студентів без інвалідності

За результатами дослідження у **студентів з інвалідністю** із низьким, середнім та високим рівнем життєстійкості переважає компонент "залученість", що вказує на те, що **студенти з інвалідністю** отримують задоволення від того, що вони роблять, від навчання, знаходять щось цікаве в житті. Попри те, що йде війна, студенти із низьким рівнем життєстійкості намагаються відчувати себе цінними та розв'язувати життєві проблеми.

Другим за значенням показником у студентів із низьким, середнім та високим рівнем життєстійкості є конт-

роль. Тобто студенти намагаються впливати на результати того, що відбувається, самі обирають свій шлях.

Як видно, у **студентів без інвалідності** з низьким, середнім та високим рівнем життєстійкості також переважає компонент *залученість* та *контроль*.

Для зручності ми відобразили в табл. 9 компоненти життєстійкості та на рис. 7. у діаграмі зведені дані за цими компонентами порівняно з рівнем життєстійкості **студентів з інвалідністю та без інвалідності**.

Таблиця 9

Зведена таблиця структурних компонентів життєстійкості порівняно з рівнем життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності

Ступінь життєстійкості та безінвалідності							
Життєстійкість	Студенти з інвалідністю				Студенти без інвалідності		
	Рівень	%	Складові компоненти	Середнє значення	%	Складові компоненти	Середнє значення
	Низький рівень	50 %	залученість	25,13	36,4 %	залученість	21,75
			контроль	21,00		контроль	17,94
			виклик	11,12		виклик	10,94
	Середній рівень	25 %	залученість	39,00	40,9 %	залученість	32,06
			контроль	26,25		контроль	28,83
			виклик	17,00		виклик	16,17
	Високий рівень	25 %	залученість	48,50	22,7 %	залученість	41,90
			контроль	39,75		контроль	35,10
виклик			18,50	виклик		19,20	

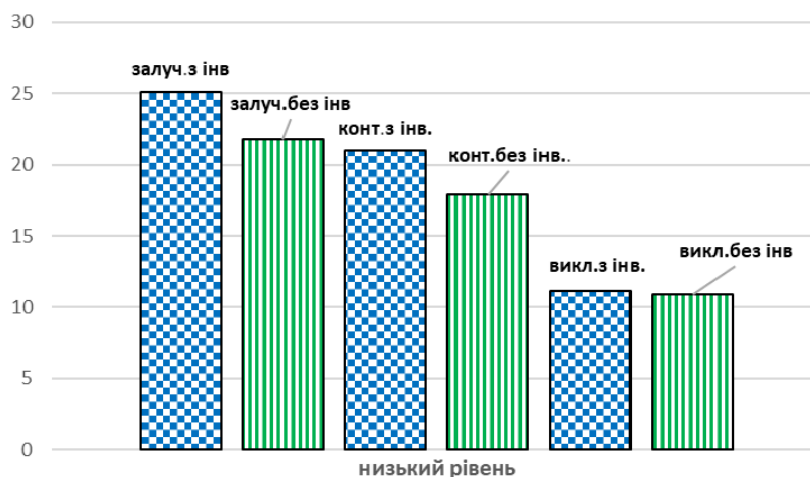

Рис. 7. Зведена діаграма компонентів залученість і контроль за низького рівня життєстійкості студентів з інвалідністю та без інвалідності

Зі зведеної таблиці маємо те, що студенти без інвалідності мають нижчі показники, ніж студенти з інвалідністю, за низького рівня життєстійкості за компонентами *залученість* та *контроль*.

Як уже зазначалось, життєстійкість впливає на розвиток особистості, на стресостійкість, протистояння життєвим труднощам, адаптацію. Також життєстійкість визначається прийняттям людиною з інвалідністю своєї інвалідності, здатністю адаптуватись до навколишнього середовища. Ураховуючи умови війни, студентам з інвалідністю все ж таки важче долати стресові умови та адаптуватись до навколишніх подій. Люди з інвалідністю весь час перебувають у стані боротьби, їм весь час потрібно адаптуватися до тих чи інших умов та долати життєві труднощі. Можемо припустити, що на студентів без інвалідності впливає підвищена відповідальність за близьких, також студенти чоловічої статі належать до категорії можливих мобілізованих, можливо, деяким студентам довелося піти працювати, підтримувати родину тощо.

Але все ж таки за показниками життєстійкості та її складових елементів люди з інвалідністю майже не відрізняються від здорових людей.

Для розвитку цих компонентів важливі прийняття та підтримка, прагнення справлятися зі складними життєвими завданнями.

Середній рівень загальних показників життєстійкості характеризується наявністю внутрішніх ресурсів у студентів обох груп, які допомагають їм навіть в умовах війни ефективно справлятися зі змінами, з якими вона стикається щодня, стимулює їх до прийняття правильних рішень.

Виразність усіх компонентів і життєстійкості запобігає виникненню напруження у стресових ситуаціях та необхідна для збереження здоров'я і оптимального рівня працездатності й активності в стресогенних умовах.

Висновки. Отже, проведене дослідження дозволило отримати результати, що поліпшують розуміння проблеми впливу війни на життєстійкість студентів з інвалідністю та без інвалідності. У ході дослідження вдалось встановити деякі відмінності впливу війни на студентів з інвалідністю та студентів без інвалідності. Ці відмінності стосуються рівня життєстійкості. 50 % студентів з інвалідністю мають низький рівень життєстійко-

сті порівняно зі студентами без інвалідності, кількість яких дорівнює 36,4 %. У студентів без інвалідності переважає середній рівень життєстійкості, що становить 40,9 %. Також студенти без інвалідності мають нижчі показники, ніж студенти з інвалідністю, з низьким рівнем життєстійкості за компонентами *залученість* та *контроль*.

Підсумовуючи, можна сказати, що значення показників життєстійкості (порівняно з нормативними показниками) у студентів з інвалідністю та без інвалідності в межах норми і перебувають на середньому рівні, що говорить про те, що студенти з інвалідністю майже не відрізняються від студентів без інвалідності.

Наші результати підтверджують дослідження про відсутність різниці між здоровими людьми та людьми з інвалідністю (Чиханцова, 2021). Навіть беручи до уваги те, що наше дослідження було проведено в умовах війни, життєстійкість обох груп перебуває на середньому рівні, що вказує на достатній рівень їхнього особистісного ресурсу, наявність можливостей для подолання життєвих труднощів, а також та їм притаманний контроль над життєвою ситуацією.

До перспектив подальшого вивчення плануємо проведення дослідження зі встановлення копінг-стратегій подолання стресових ситуацій в умовах війни студентів з інвалідністю та без інвалідності.

Список використаних джерел

- Чиханцова, О. А. (2021) *Психологія становлення життєстійкості особистості* [Рукопис докторської дисертації]. Інститут психології імені Г. С. Костюка. http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya-chihancova_1630334534.pdf
- Оцінювання потреб вищої освіти України. Первинний аналіз. (2022). Міністерство освіти і науки України. https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_higher_education_initial_report_final_ua.pdf
- Groce, Nora, Mitra, Sophie, Mont, Daniel, Nguyen, Cuong Viet, Palmer, Michael. (2015). *The Long Term Impact of War: Evidence on Disability Prevalence in Vietnam*. Leonard Cheshire Disability and Inclusive Development Centre. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2748084>
- Huwae, A., Saija, A. F., & Dese, D. C. (2022). Academic Well-Being of University Students with Disability: Role of Hardiness and Social Support. *Journal An-Nafs: Kajian Penelitian Psikologi*, 7(1), 23–34. <https://doi.org/10.33367/psi.v7i1.1948>
- Samadi H., Moradi J., Karimi Aqda H. (2022) Effectiveness of Sports Activities on Cognitive Emotion Regulation Strategies, Perceived Psychological Stress, and Psychological Hardiness of Veterans and the Disabled. *Iranian Journal of War & Public Health*, 14(1), 43–49. <https://doi.org/10.29252/ijwph.14.1.43>
- Maddi, S. R. (2004). Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*, 44(3), 279–298.
- Maddi, S. R. (2006). Hardiness: The courage to grow from stresses. *Journal of Positive Psychology*, 1(3), 160–168.
- Oktavia, W. K., Urbayatun, S., & Mujidin, Z. (2019). The role of peer social support and hardiness personality toward the academic stressor students. *International Journal of Scientific and Technology Research*, (12), 2903–2907. https://www.researchgate.net/publication/342343746_The_Role_Of_Peer_Social_Support_And_Hardiness_Personality_Toward_The_Academic_Stress_On_Students
- Rubina, Anjum. (2022). Role of Hardiness and Social Support in Psychological Well-Being Among University Students. *MIER Journal of Educational Studies Trends & Practices*, 12, 1, 89–102. <https://doi.org/10.52634/mier/2022/v12/i1/2172>

Olena OVCHARENKO, PhD Student,
ORCID ID: 0000-0002-8589-1353
e-mail: eovcharenko78@gmail.com
Open International University of Human Development "Ukraine", Kyiv, Ukraine

HARDINESS OF STUDENTS WITH AND WITHOUT DISABILITIES IN WAR CONDITIONS

Background. The purpose of the study is to theoretically and empirically investigate the peculiarities of the resilience of students with and without disabilities in the conditions of war. The relevance of the study is the formation of resilience in students with and without disabilities in war conditions, due to the fact that in war conditions students face trials that they have to overcome or adapt to, adapt to harsh living conditions, while maintaining mental and physical health at the expense of available resources, which are in short supply in times of crisis.

Methods. An empirical study of resilience of students with and without disabilities was conducted using the resilience test, which is an adaptation of the Hardiness Survey developed by the American psychologist Salvatore Maddi.

Results. The sample consisted of 60 students of the Open International University of Human Development "UKRAINE". According to the results of the study, it is stated that the values of indicators of the components of vitality (when compared with normative indicators) in students with and without disabilities are within the norm and are at an average level. Also, 50 % of students with disabilities have a low level of resilience

Kamtsios, Spiridon, & Karagiannopoulou, Evangelia. (2012). Conceptualizing students' academic hardiness dimensions: a qualitative study. *European Journal of Psychology of Education*. <https://doi.org/10.1007/s10212-012-0141-6>. 2012

Haghighatgoo, Marjan, Besharat, Mohammad Ali, Zebardast Azra (2011). The relationship between hardiness and time perspective in students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 30, 925–928. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.179>

Dirmanchi N, Khanjani MS. (2019). Comparison of Resilience and Self-Efficacy in Athletes and Non-Athletes With Disabilities. *Caused by Spinal Cord Injury. Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 25(2), 150–163. <http://dx.doi.org/10.32598/ijpcp.25.2.150>

References

- Chikhantsova, O. A. (2021) *Psychology of the formation of the vitality of the individual* [Manuscript of the doctoral dissertation]. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Institute of Psychology named after H. S. Kostyuk [in Ukrainian]. http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya-chihancova_1630334534.pdf
- Assessment of higher education needs of Ukraine Assessment of higher education needs of Ukraine. Primary analysis. (2023). Ministry of Education and Science of Ukraine. [in Ukrainian] https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_higher_education_initial_report_final_ua.pdf
- Groce, Nora and Mitra, Sophie and Mont, Daniel and Nguyen, Cuong Viet and Palmer, Michael. (2015). The Long Term Impact of War: Evidence on Disability Prevalence in Vietnam. Leonard Cheshire Disability and Inclusive Development Centre. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2748084>
- Huwae, A., Saija, A. F., & Dese, D. C. (2022). Academic Well-Being of University Students with Disability: Role of Hardiness and Social Support. *Journal An-Nafs: Kajian Penelitian Psikologi*, 7(1), 23–34. <https://doi.org/10.33367/psi.v7i1.1948>
- Samadi H., Moradi J., Karimi Aqda H. (2022) Effectiveness of Sports Activities on Cognitive Emotion Regulation Strategies, Perceived Psychological Stress, and Psychological Hardiness of Veterans and the Disabled. *Iranian Journal of War & Public Health*, 14(1), 43–49. <https://doi.org/10.29252/ijwph.14.1.43>
- Maddi, S. R. (2004). Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*, 44(3), 279–298.
- Maddi, S. R. (2006). Hardiness: The courage to grow from stresses. *Journal of Positive Psychology*, 1(3), 160–168.
- Oktavia, W. K., Urbayatun, S., & Mujidin, Z. (2019). The role of peer social support and hardiness personality toward the academic stressor students. *International Journal of Scientific and Technology Research*, (12), 2903–2907. https://www.researchgate.net/publication/342343746_The_Role_Of_Peer_Social_Support_And_Hardiness_Personality_Toward_The_Academic_Stress_On_Students
- Rubina, Anjum. (2022). Role of Hardiness and Social Support in Psychological Well-Being Among University Students. *MIER Journal of Educational Studies Trends & Practices*, 12, 1, 89–102. <https://doi.org/10.52634/mier/2022/v12/i1/2172>
- Kamtsios, Spiridon, & Karagiannopoulou, Evangelia. (2012). Conceptualizing students' academic hardiness dimensions: a qualitative study. *European Journal of Psychology of Education*. <https://doi.org/10.1007/s10212-012-0141-6>. 2012
- Haghighatgoo, Marjan, Besharat, Mohammad Ali, Zebardast Azra (2011). The relationship between hardiness and time perspective in students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 30, 925–928. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.179>
- Dirmanchi, N, Khanjani, M. S. (2019). Comparison of Resilience and Self-Efficacy in Athletes and Non-Athletes With Disabilities. *Caused by Spinal Cord Injury. Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 25(2), 150–163. <http://dx.doi.org/10.32598/ijpcp.25.2.150>
- Отримано редакцією журналу / Received: 17.02.2023
Прорецензовано / Revised: 25.02.2023
Схвалено до друку / Accepted: 25.04.2023

compared to students without disabilities, who have 36,4 %. Among students without disabilities, the average level of vitality prevails, which is 40,9 %. Summing up, the values of indicators of the components of vitality (when compared with normative indicators) in students with and without disabilities are within the norm and are at an average level, which indicates that students with disabilities are almost no different from students without disabilities.

Conclusions. We can say that the war in Ukraine has an effect on the decrease in the vitality index. Students do not feel safe, air alarms significantly affect the educational process, which either stops or continues in a state of anxiety, when everyone is already thinking about whether the cause of the alarm is a training take-off of a plane in enemy territory or a missile launch. Therefore, students cannot control their actions and have control over the situation and do not believe in their own strength. In connection with this, it is still more difficult for students with disabilities to overcome stressful conditions and adapt to the surrounding events. People with disabilities are always in a state of struggle, they always need to adapt to certain conditions and overcome life's difficulties. Students without disabilities have lower indicators of sustainability of involvement and control compared to students with disabilities. In our opinion, students without disabilities are affected by the increased responsibility for loved ones and the fact that some students had to go to work and support their families, also male students belong to the category of possible mobilized, which is clearly a trigger for the underestimation of these indicators. But still, according to indicators of vitality and its components, students with disabilities are almost no different from students without disabilities. At the same time, in order to reduce tension, stress and exhaustion of student youth in the conditions of war, it is necessary to strengthen psychological support, which should be implemented in the institution of higher education to create safe, comfortable learning conditions. The psychological and physical health of students is a significant factor in successful self-realization.

Key words : war, sustainability, hardiness, full-scale war in Ukraine, students, students with disabilities, stress.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.